

ECR

(bk. ECİR).

el-ECRÜMİYYE

(الأجرومية)

İbn Âcurrûm'un

(ö. 723/1323)

nahve dair

el-Mukaddimetü'l-Âcurrûmiyye

fi 'ilmi'l-'Arabîyye isimli

eserinin kısa adı

(bk. İBN ÂCURRUM).

el-ECVİBETÜ'L-FÂZILA

(الأجوبة الفاضلة)

Abdülhay el-Leknevî'nin

(ö. 1304/1886-87)

bazı hadis meselelerine dair eseri.

Tam adı *el-Ecvibetü'l-fâzıla li'l-es'îleti'l-âşeretü'l-kâmile* olan eser, Muhammed Hüseyin el-Lâhûrî tarafından müellife sorulan on sorunun cevabını ihtiva etmektedir. Bu sorularla ilgili meseleler şunlardır: 1. İsnad ve isnadın dindeki yeri ve önemi. 2. Dört sünen ile Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbü'rî ve Ebû Bekir b. Ebû Şeybe gibi muhaddislerin eserlerindeki hadislerin güvenilirlik derecesi. 3. Hadis kitaplarında yer alan her hadisin delil olup olmayacağı. 4. Hadislerin sıhhati konusunda muhaddislerin farklı görüşlerinin sebepleri ve bu görüşlerin nasıl bağdaştırılacağı. 5. Hadislerde görülen ihtilâfların giderilmesinde nesih, cem' ve tercih meselesi. 6. Birbirine zıt gibi görünen hadisleri açıklarken önce cem'e mi tercihe mi başvurulacağı. 7. Bir hadisin Buhârî ve Müslim'in sahihlerinde yer almasının, rivayetlerinin çok veya râvisinin fakih olması gibi özelliklerinin tercih sebebi sayılıp sayılmayacağı. 8. İki zıt hadisin ihtihadla birleştirilip birleştirilemeyeceği. 9. Bir râvinin kendi rivayet ettiği hadislerle amel etmeyişi o rivayeti terketmeye delil sayılıp sayılmayacağı. 10. Hadisin sahâbî sözüyle çelişmesi halinde nasıl hareket edileceği.

Eserde bu hususlara, çeşitli İslâm âlimlerinin görüşleri de zikredilerek doyuru cu cevaplar verilmiştir. Zaman zaman sorularla doğrudan veya dolaylı olarak ilgisi bulunan konulara da temas edilmiş, özellikle fikhî meselelerde dört mezhebin görüşleri ve prensipleri zikredilmiştir. Müellif, Selefi olması dolayısıyla

hadis âlimlerinin görüşlerine daha fazla yer verdiği eserinde on sorunun cevabıyla sınırlı kalmadığı ve 160 kaynağa başvurarak pek çok hadis meselesine temas ettiği için bu çalışma bir hadis usulü kitabı görünümündedir. Hadise dair sorulara cevap verme geleneğinin yeni bir ürünü olan ve Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî'nin (ö. 902/1497) *el-Ecvibetü'l-merdıyye fi mâ sü'ile 'anhü mine'l-eḥâdişü'n-nebeviyye* adlı eserini hatırlatan *el-Ecvibetü'l-fâzıla*, iki defa Hindistan'da basıldıktan sonra (biri Şevket-i İslâm Matbaası, 1310) Abdülfettâh Ebû Gudde tarafından yayımlanmıştır (Halep 1384/1964; Kahire 1404/1984). Ebû Gudde bu neşrine, dipnotlarda verdiği bilgiler asıl kitabın hacminden fazla olduğu için *et-Ta'likâtü'l-hâfile 'ale'l-Ecvibetü'l-fâzıla* adını vermiştir. Eserin sonundaki çeşitli indeksler bu neşrin değerini daha da arttırmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Leknevî, *el-Ecvibetü'l-fâzıla* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Halep 1384/1964; Abdülfettâh Ebû Gudde, *et-Ta'likâtü'l-hâfile 'ale'l-Ecvibetü'l-fâzıla* (Leknevî, a.e. içinde).

SELMAN BAŞARAN

ECZACILIK

İlâç hazırlama sanatı.

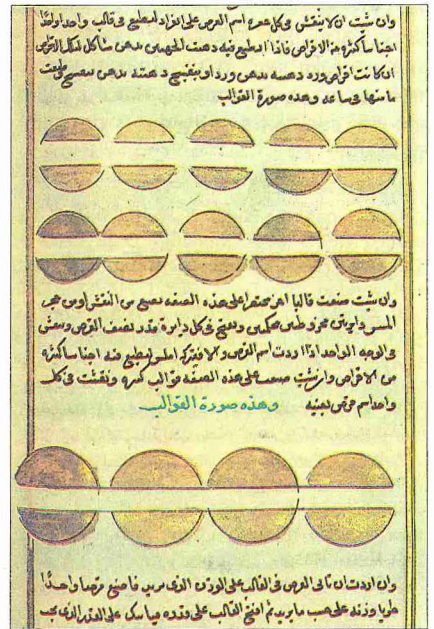
Arapça'da eczacılık karşılığında *saydele* kelimesi kullanılmakta olup bu dile Sanskritçe'den geçmiştir. **Fenn-i saydelânî** ve **fenn-i ispençiyârî** de denilen eczacılık ilk dönemlerde hekimler tarafından yürütülüyor ve hekimler hastaları için öngördükleri ilâçları "kökçü, otçu" veya "attar" adı verilen esnaf grubundan sağladıkları ilâç ham maddeleriyle kendileri hazırlıyorlardı. Hekimlik ve eczacılık sanatlarının birbirinden ayrılması, ancak IX-XII. yüzyıllar arasında ve her ülkede değişik zamanlarda gerçekleşmiştir. İslâm dünyasında bu ayrılma Abbâsîler döneminde IX. yüzyılda başlamış ve bu dönemde hekimlerden ayrılan eczacılar attarlardan da ayrı kabul edilmiştir. Yine bu dönemde Halife Me'mûn (813-833), ilâçların devlet kontrolünde yapılması ilkesini getirerek tıbbı ve eczacılığa önemli bir katkıda bulunmuştur.

Bir attar dükkânından pek farklı olmamakla birlikte ilk eczahanenin 148 (765) yılında Bağdat'ta faaliyete geçtiği sanılmaktadır. IX. yüzyıldan itibaren ise içinde ayrı bir ilâç yapım laboratuvarı

bulunan eczahanelerin açıldığı, buralarda toz, şurup, macun, **akrâs*** ve fitil gibi sayısı yetmiş dolayında olan ilâç çeşidinin üretildiği, ayrıca bunlardan ağız yoluyla kullanılanların kolaylıkla alınmasını sağlamak için tat ve koku veren maddelerle karıştırılarak hazırlandığı bilinmektedir. Kaynaklarda ilâçların basit (*el-edviyetü'l-müfrede*) ve birleşik (*el-edviyetü'l-mürekkebe*) olmak üzere iki ana bölüme ayrıldığı görülür. Basit ilâçlar, modern eczacılıkta "drog" denilen bir tek maddeden ibaret olup aynı zamanda birleşik ilâçların ham maddesini teşkil ederler. Önceleri yalnız bitkisel ve kimyasal kökenli olan basit ilâçlara sonradan hayvansal droglar da eklenmiştir. Birleşik ilâçlar ise yapısında birden fazla basit ilâç bulunan maddelerdir ve tedavi açısından birçok etkiye sahip oldukları için kullanım alanları çok daha geniştir.

İslâm eczacıları yeni ilâç şekillerini ve yeni drogları tedavi alanına soktukları gibi ilâç yapımında kullanılan alet ve teknikleri de geliştirmişlerdir. Örnek olarak Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî'nin (ö. 400/1010 [?]) *et-Taşrif* adlı ansiklopedik eserinin (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 2854) 28. risâlesinde resimleri bulunan ve haklarında bilgi verilen üç alet gösterilebilir. Bunlardan ikisi tenzu kursu (pastil) yapmakta kullanılan tahta kalıp (bk. AKRÂS),

Ebû'l-Kâsım ez-Zehrâvî'nin *et-Taşrif* adlı eserindeki pastil kalıpları (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 2854, vr. 22^b)

diğeri ise suda kaynatılan veya su içinde uzun süre beklemeye bırakılan bitkisel maddelerin tortularını süzmeye yarayan üç katlı bir süzgeçtir.

Ortaçağ'ın müslüman eczacıları ilaç şekilleri, ilaç yapımında kullanılan aletler ve uygulanan yöntemlerle ilgili buluşları sayesinde eczacılık sanatının gelişmesine önemli katkıda bulunmalarından başka ilaçlar ve bunların tedavideki etkileri üzerine kitap yazmak suretiyle de Doğu droglarının ve ilaç hazırlama tekniklerinin Avrupa ülkelerinde tanınmasına imkân sağlamışlardır. Hz. Peygamber'in hastalıklarla ilgili hadislerinde, ilaç olarak kullanılan yetmiş civarında maddenin adı geçmekte ve İslâm dünyasında VIII. yüzyıldan itibaren ilaçlar hakkında birçok eserin kaleme alındığı görülmektedir. Mâsercis'in (II./VIII. yüzyıl) *Kitâbü Kuve'l-^çaķâķir ve menâfi^çihâ ve mazârrihâ* adlı eseri bu konuda yazılan ilk müstakil kitaptır. Yine ilk eserlerden olan Ya'kûb b. İshak el-Kindî'nin (ö. 260/873 [?]) *Kitâbü Cevâmî^çi'l-edviyeti'l-müfrede li-Câlinûs*'u, Galen'in basit ilaçlar hakkındaki kitabından yapılan bir özetidir; Kindî ayrıca birleşik ilaçlar konusunda da *Kitâbü'l-Akrâbâzîn*'i yazmıştır. Huneyn b. İshak ve Cābir b. Hayyān gibi bazı IX. yüzyıl hekim ve bilginleri "el-Edviyetü'l-müfrede" adıyla birçok eser yazarken Sābūr b. Sehl bir *akrâbâzîn** kaleme almış, Ali b. Rabben et-Taberî de (ö. 247/861'den sonra) *Firdevsü'l-hikme* adlı ünlü eserinin altıncı nevinin ikinci ve üçüncü makalelerini ilaçlara ayırmıştır. Ebû Bekir er-Râzî ise (ö. 313/925) bir tıp ansiklopedisi mahiyetinde olan *el-Hâvî*'de alfabetik sıraya göre 829 ilacın adını vermiş ve özelliklerini anlatmış, ayrıca *el-Akrâbâzînü'l-kebîr* ve *el-Akrâbâzînü's-şagîr* adıyla iki kitap daha yazmıştır. Kayrevanlî İbnü'l-Cezzâr (ö. 369/979) *el-İ^çti-*

mâd fi'l-edviyeti'l-müfrede adlı kitabında 294 basit ilacı anlatmıştır. Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin (ö. 384/994 [?]) *Kâmilü's-sînâ^çati't-tıbbiye*'sinin ikinci cüzünün ikinci makalesinde basit ilaçlar, onuncu makalesinde de birleşik ilaçlar hakkında çok değerli bilgiler bulunmaktadır. İbn Sînâ'nın (ö. 428/1037) *el-Kânûn fi't-tıbb*'ının ikinci kitabı alfabetik olarak basit ilaçlar konusuna ayrılmış ve burada 800'ün üzerinde ilaç yer verilmiştir. Bîrûnî de (ö. 453/1061 [?]) *eş-Şaydele* adlı eserinde 720 drogu alfabetik sırayla açıklamıştır. Ayrıca eczacılığın babası olarak kabul edilen Bîrûnî'nin bu eserinde eczacılık mesleğini tarif ettiği ve eczacının görevlerini çok açık bir şekilde belirttiği görülmektedir. Bundan yaklaşık 150 yıl sonra yazılmış olan İbnü'l-Baytâr'ın (ö. 646/1248) *el-Câmi^çli-müfredâti'l-edviye ve'l-ağziye* adlı kitabında ise 1400 kadar bitkisel drog hakkında bilgi bulunmaktadır. Özellikle son iki kitapta Galen döneminden beri tedavide kullanılanlardan başka demirhindi, havlican, ebücehil karpuzu, kâfur, karanfil, kargabükten, kebâbiye, küçük hindistan cevizi, kroton yağı, misk, râvend ve sandal gibi birçok Doğu ülkelerine has drog tanıtılmıştır. İbnü'l-Baytâr'ın basit ilaçlar konusunda *el-Muğni fi'l-edviyeti'l-müfrede* adlı bir eseri daha vardır. Kûhîn el-Attâr'ın (ö. 658/1260'tan sonra) *Minhâcü'd-dükkân ve düstûrül-a^çyan fi a^çmâl ve terâķibi'l-edviyeti'n-nâfi^ça li'l-ebdân* adlı eseri de eczacılar için yazılmış önemli bir el kitabıdır.

Başlıcaları sıralanan bu eserlerin hemen hepsi Grekçe'ye ve Latince'ye, hatta bazıları İbrânice'ye çevrilmiş ve bunlar Avrupa'da sonraki dönemler için örnek teşkil ettikleri gibi vazgeçilmez birer kaynak olarak da asırlarca kullanılmıştır. Müslüman hekimlerin tıp, kimya ve eczacılık alanındaki üstün başarıları sayesinde bugün Batı literatüründe başta *chemie* "kimya" (el-kîmiyâ) kelimesi olmak üzere *alcali* "soda; kül, kalya" (el-kalî), *alcohol* "alkol" (el-kühl "göz ilacı"), *syrop* "şurup" (şerûb) ve *elixir* "öz, hulâsa" (el-iksîr) gibi Arapça kökenli 800 ilaç ve kimyasal madde ismi bulunmaktadır.

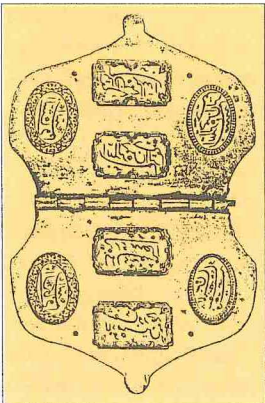
Osmanlılar'da Eczacılık. Evliya Çelebi, XVII. yüzyıl ortalarında ilaç hazırlama ve satma işiyle uğraşan esnafı attarlar, ilaç suları satanlar, macuncular, gılsuyucular, amberciler, buhuncular, ilaç yağları satanlar, esrarçılar, afyoncular, tutyacılar ve otbulucular olarak sıralamaktadır. Bu dönemde İstanbul'da bulunan at-

tar dükkânı sayısı 2000 civarındaydı ve ayrıca 300 kadar da gezici attar vardı; toptancılar ise Mısır Çarşısı'nda satış yapıyorlardı.

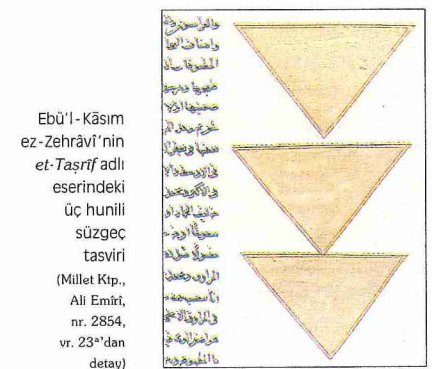
Osmanlılar döneminde bugünkü anlamda eczahanelerin kuruluşu XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren başlamış ve Kırım Savaşı (1854) sırasında İstanbul'a gelen Fransız ve İngiliz askerî hekim ve eczacılarının etkisiyle sayıları artmıştır. 1868 yılında İstanbul'da elli, Üsküdar'da on kadar eczahane olduğu ve bunların Osmanlı vatandaşları veya yabancı uyruklu gayri müslimlerce işletildiği bilinmektedir. Müslümanlar ancak 1880'li yıllardan itibaren eczahane açmaya başlamışlardır. 1900 yıllarında İstanbul'daki eczahane sayısı 200 civarındadır ve bunlardan yalnız on tanesinin sahibi Türk'tür.

XX. yüzyılın ilk yıllarında "eczacı dükkânı" denilen eczahaneler biri müşteri kabul kısmı, diğeri laboratuvar olmak üzere iki bölümden meydana geliyor ve bu iki kısım birbirinden ahşap bir camekânla ayrılıyordu. Laboratuvarında hazırlanan ilaçlar, duvarları cilâli ağaçtan yapılmış camlı dolaplarla kaplı olan kabul bölümünde müşteriye veriliirdi. Dolap raflarında genellikle Fransa'dan getirilmiş porselen ilaç kavanozları ve hazır ilaçlar, alt kısımdaki çekmecelerde de bitkisel droglar ve sağlık malzemesi bulunurdu. Zehir etkisi taşıyan ilaçlar ise bugün de olduğu gibi özel dolaplarında saklanırdı. Her eczahananın bir iki devamlı hekimi vardı ve bunlar civardan gelen hastalara genellikle eczahananın üstündeki muayene odasında bakarlardı. Bu uygulama hastalarla hasta sahiplerine büyük bir kolaylık sağlamakta ve eczahaneyi mahallenin sağlık merkezi haline getirmekteydi.

1900 yıllarına kadar matbûh (dekoksilyon), menkü' (infüzyon), müstahleb-sübye (emülsiyon), beyzî (ovül), sıbg, sıbga (tentür), hukne (lavman), lapa, kutur (göz

Bronzdan
yapılmış
pastil
kalıbı
(TSM, Hekimbaşı
Odası)

Ebû'l-Kâsim
ez-Zehrâvî'nin
et-Taşrif adlı
eserindeki
üç hunili
süzgeç
tasvirî
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
nr. 2854,
vr. 23*'dan
detay)

damlası), mürevvih (liniment), hulâsa, şurup, macun ve hap adlarıyla gruplandırılan ilaçlar her hasta için reçetesine uygun biçimde özel olarak yapıldı. Zamanla belirli bir formüle göre yapılmış hazır ilaçlar tedavi alanına girmeye başladı. "Müstahzarât-ı tıbbiyye" denilen bu ilaçların hekimler ve halk tarafından beğenilmesi üzerine sayıları kısa sürede çoğaldı ve eczacılar ilaç yapan kişiler yerine ilaç satan kişiler haline geldiler. İlk dönemlerde özellikle Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerden getirilen hazır ilaçların rağbet kazanması üzerine İstanbul'daki bazı eczacılar da bunların tekeriplerine benzer nitelikte hazır ilaç yapmaya başladılar. İstanbul'da imal edilen yerli hazır ilaçlara "müstahzarât-ı tıbbiyye-i Osmâniyye" adı verilmiştir. 1895 yılından sonra Eczacı Ethem Pertev (Ertem) tarafından yapılan "Pertev şurubu" (syrop Pertev) ve Eczacı Ali Süreyya (Kalemciöğlu) tarafından yapılan "İksir-i Süreyyâ" (elixir toni-digestif ferrugineux) adlı iki hazır ilaç büyük bir üne kavuşmuş ve dış ülkelere dahi ihraç edilmiştir.

İslâm ülkeleri arasında ilk defa eczacılık öğretimi, İstanbul'da 1839 yılında Mekteb-i Tıbbiyye-i Adliyye-i Şâhâne'de açılan üç yıl süreli eczacı sınıfı ile başlamıştır. Daha önce eczacılar Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi usta-çırak yöntemiyle yetişiyordu. Bu sınıfa başlangıçta yalnız askerî yatılı öğrenciler alınıyor ve mezun olduklarında askerî hastahanelerde görevlendiriliyorlardı. 1858 yılından itibaren alınan sivil ve gündüzcü öğrenciler de eczacılık okumaya başlamışlardır. Bu dönemde sivil eczacı ihtiyacını karşılamak için çıraklıktan yetişen kişilere de eczacı dükkânı açma izni veriliyor, ancak bunların Mekteb-i Tıbbiyye-i Adliyye-i Şâhâne hocaları arasından seçilen bir heyet tarafından imtihan edilmeleri ve eczacı ustası olduklarına dair bir tezkire almaları gerekiyordu. Bu şekilde eczahane açma hakkını alan kişilere "ikinci sınıf eczacı", eczacı sınıfından veya dış ülkelerdeki bir eczacı okulundan diploma alanlara ise "birinci sınıf eczacı" unvanı veriliyordu. 1863 yılından itibaren 1277 (1861) tarihli Belediye İspençiyarlık Sanatının İcrasına Dair Nizamname uyarınca çıraklıktan yetişen kişilere "eczacı ustası" unvanı verme yöntemi kaldırılmıştır. 1867'de Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye-i Şâhâne'de de bir eczacı sınıfı açılmış, 1908 yılında ise askerî ve sivil tıp okullarının birleştirilmesi üzerine eczacılık sınıflarının ikisi de kapatılarak idarî yönden yeni kurulan Tıp Fakül-

tesi'ne bağlı Eczacı Mekteb-i Âlisi açılmıştır. 1909'da Kadirga'daki eski Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiyye-i Şâhâne binasında (Menemenli Mustafa Paşa Konağı) eczacılık öğretimine başlayan bu okul, 1960 yılına kadar Türkiye'de eczacılık eğitimi yapılan tek kurum olarak kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lugat-ı Tıbbiyye, İstanbul 1290; Şerefeddin Mağmûmî, *Kâmûs-ı Tıbbî*, Kahire 1328-29, I-II; Ali b. Rabben et-Taberî, *Firdevsü'l-hikme* (nşr. M. Zübeyr es-Siddîkî), Berlin 1928; İbnü'l-Cezzâr, *el-İ'timâd fi'l-edviyeti'l-müfrede* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1985; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 345 vd.; İbn Sînâ, *el-Kânûn fi't-tib*, Bulak 1294 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), I-III; Abdüllatif el-Bağdâdî, *et-Tib mine'l-kitâb ve's-sünne* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1406/1986; Hüseyin Sabri, *Düstûr'l-edviye*, Şehsuvaroğlu, İstanbul 1291; L. Leclerc, *Traité des simples par Ibn El-Beithar*, Paris 1877-93; A. Bresowski — H. Lafite, "Pharmaceutische Reisebilder aus dem Oriente", *Pharmaceutische Post*, Wien 1889; H. Schelenz, *Geschichte der Pharmazie*, Berlin 1904; E. Kremers — G. Urdang, *History of Pharmacy*, Philadelphia 1945; Naşit Baylav, *Eczacılık Tarihi*, İstanbul 1968; Bedî N. Şehsuvaroğlu, *Eczacılık Tarihi Dersleri*, İstanbul 1970; H. Mohammed Said, *Al-Biruni's Book on Pharmacy and Materia Medica*, Karachi 1973; Turhan Baytop, *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi*, İstanbul 1984; a.mlf., *Türk Eczacılık Tarihi*, İstanbul 1985; J. C. Doussert, *Histoire des Medicaments des origines à nos jours*, Paris 1985; Ali Abdullah ed-Difâ', *İshâmü 'ulemâ'i'l-'Arab ve'l-müslimîn fi's-şaydele*, Beyrut 1405/1985; W. Kruppa, *Deutsch-türkischer Wissenschaftsaustausch in der Pharmazie*, Hannover 1988; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm ve İlim* (trc. İlhan Kutlu), İstanbul 1989, s. 185-190; Abdülazîm Hufnî Sâbir — Abdülhalim Muntasır, "Müceze târîhi's-şaydele", *el-Müceze fi târîhi't-tib ve's-şaydele 'inde'l-'Arab* (nşr. M. Kâmil Hüseyin), Kahire, ts. (Câmiatü'd-düvel-i-Arabiyye), s. 269-427; M. Meyerhof, "Esquisse d'histoire de la pharmacologie et botanique chez les musulmans d'Espagne", *al-Andalus*, III/1, Madrid 1935, s. 1-42; Carmen Villanueva, "La Pharmacie Arabe y su ambiente historico", *Miscelanea de estudios arabes y Hebraicos*, VII, Granada 1958, s. 29-83; Sami K. Hamarneh, "Early Arabic Pharmaceutical Instruments", *Journal of the American Pharmaceutical Association*, XXI/2, Washington 1960, s. 90-92; a.mlf., "Drawing and Pharmacy in al-Zahrawi's Surgical Treatise", *United States National Museum Bulletin*, sy. 228, Washington 1961, s. 81-91; a.mlf., "The Rise of Professional Pharmacy in Islam", *Medical History*, VI, London 1962, s. 59-66; a.mlf., "Early Arabic Professional Pharmacy", *Bulletin of History of Medicine*, XLII, Baltimore 1968, s. 450-461; a.mlf., "A History of Muslim Pharmacy", *Physis. Rivista Internazionale di Storia della Scienza*, XIV, Firenze 1972, s. 5-54; A. H. Israilli, "Arap Pharmacology", *Studies in History of Medicine*, 1/3, New Delhi 1977, s. 193-201; Mohammad Ali — J. S. Qadry, "Contribution of Arabs to Pharmacy", a.e., IV (1982), s. 43-53; J. Lippert, "Edviye", *İA*, IV, 129-130; B. Lewin, "Adwiya", *El2* (İng.), I, 212-214.

TURHAN BAYTOP

EDÂ

(الاداء)

Kur'an-ı Kerim'in
tecdid kaidelerine göre okunması
(bk. KIRAAT; TİLÂVET).

EDÂ

(الاداء)

Hadisi usulüne uygun olarak
rivayet etme anlamında terim.

Hadisleri öğrenmenin ve başkalarına rivayet etmenin kuralları vardır. Bir hadisi belli esaslara uyarak öğrenmeye "tahammül", onu ezberden veya bir kitaptan usulüne uygun olarak rivayet etmeye "edâ" denir. Hz. Peygamber, sözünü dinleyip öğrenen, sonra da bu sözü duymayanlara ileten ("edâ eden", *Müsned*, IV, 80, 82; Dârimî, "Muḳaddime", 24) kimse hakkında dua etmiş, edâ terimi de muhtemelen bu hadisten alınmıştır.

Hadisi edâ eden kimsenin onu hocasından hangi tahammül yoluyla aldığını belirtmesi rivayetin güvenilirliği bakımından büyük önem taşımaktadır. Hadisin hocadan hangi yolla alındığını gösteren kelimeye "edâ sigası" veya "edâ lafzı" denilir. Bir haberin güvenilir olup olmadığını anlamak için onu rivayet eden kimsenin şahsiyetine, dürüstlüğüne ve hâfıza gücüne bakıldığı kadar haberi hangi tarzda öğrendiğini anlamaya yaran edâ lafızları da göz önünde bulundurulur. Hadis rivayetinde edâ sigaları tâbiin devrinden itibaren aranmış, bu sigalar haberlerin sahih, hasen ve zayıf sayılmasında etkili olmuştur.

Belli başlı edâ sigaları şunlardır: 1. **Haddesenâ**. Hocanın (şeyhin) ağzından bizzat duyularak (semâ yoluyla) öğrenilen hadislerin başkasına rivayeti sırasında en çok, "Bize rivayet etti" anlamındaki bu lafız kullanılmıştır. Hocadan hadisi tek başına duyan kimse edâ sırasında bu sigayı tekil şekliyle "haddesenâ" diye söyler. Hocanın hadisi yazdırarak (imlâ yoluyla) rivayet etmesi, talebenin de imlâ yoluyla aldığı hadisi "haddesenâ imlâ-en" diye nakletmesi en güçlü edâ sigası sayılmıştır. Sahâbiler ise Hz. Peygamber'den bizzat duydukları hadisleri rivayet ederken "semi'tü" (işittim) lafzını kullanmışlardır (bk. SEMÂ; TAHDİS). 2. **Ahbere-nâ**. "Bize haber verdi" anlamındaki bu ibare, ilk zamanlar semâ yoluyla alınan